

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

No9
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 184 sahifa,
2-sentyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijranovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayeva X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Maktabgacha ta'lim tashkiloti innovatsion faoliyatini rivojlantirish jarayoni.....	14
Ibragimova Gulsanam Nematovna	
Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim metodikasida qo'llanilishi va o'qituvchi kompetentligiga ta'siri	22
Abduyev Sheroz	
Boshlang'ich ta'limda "tabiatshunoslik" fanini raqamli platformalar orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish: 5e modeli asosida dizayn, baholash va joriy etish.....	25
Ahmadaliyev Shohruh Bahromjon o'g'li	
Ingliz va rus leksikografiyasida o'zbek milliy taom nomlarining lingvistik tahlili	30
Bobojonova Zarina Rashidovna	
Rahbarlarda til bilish darajasi va hissiy intellekt (eq): o'zaro bog'liqlikni o'rganish	34
Isaqulova Baxtigul Xo'jamovna	
Frazeologizmlarni o'rgatishda matn asosida integratsiyalashgan dars modeli: xorijiy til o'rganuvchilar tajribasi	38
Jumayeva Sadbarg Mirolimovna	
O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari: rivojlangan davlatlar tajribasi tahlili	42
Karimova Moxichehra Rixsibayevna	
Rus va ingliz tillarida sharqona realiyalarning leksik-semantik tasnifi	46
Kulmamatova Aziza Do'stmamat qizi	
TRIZ metodikasi asosida texnokratik bolalar bilan ishlash tizimini takomillashtirish	50
Orifjonova Mavludaxon Abduqaxxor qizi	
Raqamli ta'lim muhitida pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish.....	53
Raximberganova Munajat Muzaffar qizi	
Structure of Social Conflict and Stages of its Development	57
Zaynutdinova Shahnoza Yuldashevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini baholash va rag'batlantirish tizimini takomillashtirish.....	60
Abduraxmonova Nigoraxon Akramali qizi	
Expression of National Mental Characteristics in the Uzbek Lullaby.....	64
Alimbayeva Shaxlo Tursunovna	
Bo'lajak "texnologiya" fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativ kompetentlikni rivojlantirish tizimining pedagogik zarurati	69
Avazov G'oyibnazar Berdiyevich	
Bo'lajak tarbiyachilarda integratsiyalashgan ta'lim faoliyatini rivojlantirish orqali kommunikativ salohiyatini shakllantirish	72
Baratova Yulduz Asadullayevna	
Umumta'lim maktablarida molekulyar fizikani o'qitishning hozirgi holati	76
Boymirov Sherzod Tuxtayevich, Xudoynazarova Visola Musurmonqul qizi	
Ingliz tilini o'qitishda talabalarining mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini akt vositasida rivojlantirish	80
Ergasheva Sevaraxon Ravshanjon qizi	
Maktabgacha ta'lim pedagoglarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish istiqbollari.....	84
O'rinova Feruzaxon O'ljayevna, Karimova Gulzodaxon Marufjon qizi	
IIV litsey o'quvchilarining liderlik kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari.....	90
Gadoyeva Dildora Baxtiyorovna	
Improving the System of Human Resource Capacity Management in Higher Education Institutions: Evidence from Uzbekistan	98
Imomov I., Umirova D.	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni mantiqiy va tanqidiy fikrlashga o'rgatishning zamonaviy usullari.....	104
Iskandarova Munisa Bahodir qizi	
Tarbiyachi-pedagoglarning emotsional kompetensiyasini rivojlantirish	107
Jovmirzayeva Nargiza Quvondiqovna	

Maktabgacha ta'lim yoshdagi giperaktiv bolalarga ta'lim berishning pedagogik-psixologik usullari.....	110
<i>Jo'rayeva Nargiza Toirovna, Kamalova Sarvinoz</i>	
Blum taksonomiyasi asosida ilmiy kompetentlikni takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	113
<i>Mustafayeva Nilufar Ulashovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi ovoz buzulishiga ega bolalar bilan guruhli mashg'ulotlarni tashkil qilish	117
<i>Umida O'tbasarova Mexmanovna, Maksudbekova Xovvajon Xamidbek qizi</i>	
Bolalar jamoasida do'stona munosabatlarni shakllantirishda rivojlanish markazlarida loyiha asosida o'qitish texnologiyasidan foydalanish usullari	121
<i>Quronova Ismigul Xolmurod qizi</i>	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda innovatsion metodlar orqali o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi.....	126
<i>Rustamova Davlatxon Toyirjon qizi</i>	
Oliy ta'limda tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishning innovatsion modellari	131
<i>Sanayeva Surayyo Bobonazarovna</i>	
"Tibbiy radiologiya" fanini o'qitishda pedagogik muloqot orqali tanqidiy operativ muloqotni o'stirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	139
<i>Shukurova Sevara Ilhomovna</i>	
Improving High Jump Techniques	143
<i>Tajimbetov Anvar Tengelbayevich</i>	
Filologik va ijtimoiy-siyosiy fanlarda ta'lim jarayonining innovatsion metodlari.....	146
<i>Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna</i>	
Понятие логического мышления и его особенности у младших школьников.....	149
<i>Ахмаджонова Нозима Нодиржон қизи</i>	
Интеграция психологии, обучения английскому языку, дошкольного образования и туризма: междисциплинарная модель формирующего опыта	152
<i>Омонуллаева Дилофуза Асадулла қизи</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'yin faoliyatida ijtimoiy motivlarni shakllantirish usullari.....	157
<i>Abduvaxobova Nodira</i>	
Boshlang'ich ta'limda kognitiv faollikni rivojlantirishning afzalliklari.....	160
<i>Ismailova Nozima Umaraliyevna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matnni tahlil qilishga o'rgatishda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyati.....	164
<i>Utangebeyeva Dildora Abdixadirovna</i>	
Dorivor o'simliklar kursini o'qitish metodikasini takomillashtirishda keys texnologiyalaridan foydalanish	168
<i>Mirzaboyev Timur Bisenbay o'g'li</i>	
Oliy ta'lim talabalarida ijtimoiy-axloqiy kompetensiyani rivojlantirish: empirik tadqiqot natijalari	171
<i>To'raqulov Akbar Rustam o'g'li</i>	
Gerontotexnologiya ijtimoiy-pedagogik innovatsiya sifatida	175
<i>Temirova Muyassar Abdulkarim qizi</i>	
O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda Sharq mutafakkirlarining qarashlaridan foydalanish	180
<i>Raximova Surayyo Otabek qizi</i>	

BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINI MATNNI TAHLIL QILISHGA O'RGATISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING AHAMIYATI

Utanbayeva Dildora Abdixadirovna

Guliston davlat pedagogika instituti

“Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi” kafedrası
katta o'qituvchisi, (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini matnni o'qib tushunish va uni tahlil qilishda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyati, pedagog va metodist olimlarning ilmiy tadqiqot ishlarida tadqiq qilingan kognitiv yondashuv, integrativ yondashuv, kontekstli yondashuv, mantiqiy yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, bixevioristik yondashuv kabi zamonaviy yondashuvlar hamda matnni o'qib tushunish va uni tahlil qilish bo'yicha keltirilgan fikrlar tahlili bayon qilingan hamda ularga subyektiv munosabat bildirilgan. Shuningdek, matnni o'qish va uni tushunishdagi kategorial koloritlar mazmuni yoritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf o'quvchilari, kognitiv yondashuv, integrativ yondashuv, kontekstli yondashuv, mantiqiy yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, bixevioristik yondashuv, matn, badiiy matn, matnni o'qib tushunish, matnni tahlil qilish, kategorial koloritlar, matn ustida ishlash, leksik birliklar, matnni baholash, tanqidiy tahlil.

Abstract: This article discusses the importance of modern approaches in teaching primary school students to read, understand, and analyze texts. It examines cognitive, integrative, contextual, logical, competency-based, and behaviorist approaches as studied in the research works of pedagogues and methodologists. The article also provides an analysis of opinions related to text comprehension and analysis, along with the author's subjective reflections. Furthermore, the meaning of categorical colorits in text reading and understanding is highlighted.

Key words: primary school students, cognitive approach, integrative approach, contextual approach, logical approach, competency-based approach, behaviorist approach, text, literary text, text comprehension, text analysis, categorical colorits, working with text, lexical units, text evaluation, critical analysis.

Аннотация: В данной статье раскрывается значение современных подходов в обучении младших школьников пониманию текста и его анализу. Рассмотрены когнитивный, интегративный, контекстный, логический, компетентностный и бихевиористский подходы, исследованные в научных трудах педагогов и методистов. Также представлен анализ высказываний, связанных с пониманием и анализом текста, и выражено субъективное мнение автора. Кроме того, освещено содержание категориальных колоритов в процессе чтения и понимания текста.

Ключевые слова: младшие школьники, когнитивный подход, интегративный подход, контекстный подход, логический подход, компетентностный подход, бихевиористский подход, текст, художественный текст, понимание текста, анализ текста, категориальные колориты, работа с текстом, лексические единицы, оценка текста, критический анализ.

KIRISH

Respublikamiz ta'lim bosqichlarida til nazariyasini o'qitishning samarali mexanizmlarini takomillashtirish, nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda ilmiy va badiiy matnlar bilan ishlash, matnlarni tahlil qilish hamda shu asosda nutqiy faollikni oshirish, yozma va og'zaki nutqni takomillashtirib borish, o'quvchilarda matnni o'qish va uning mazmunini anglashga yo'naltirilgan innovatsion ta'limiy metodlar, texnologiyalar va zamonaviy yondashuvlarni tatbiq etish bo'yicha amaliy ishlar olib borilmoqda. Ushbu amaliyotlar samarasi sifatida ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan tashkil etilgan PIRLS xalqaro tadqiqoti o'qish savodxonligini o'rganishda muhim o'rin tutadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matni o'qib tushunishi va uni tahlil qilishga o'rgatishda qo'llaniladigan ko'plab yondashuvlar ularning mantiqiy fikrlashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Metodist olimi D.N. Yuldasheva "O'zbek tilini o'qitish metodikasi (kognitiv-pragmatik yondashuv asosida)" darsligining "O'zbek (ona tili) ta'limining umumiy asoslari" deb nomlangan 2-bo'limining "Ona tili ta'limida zamonaviy yondashuvlar" qismida ta'kidlaganidek:

"Bugungi kunda ona tili ta'limida uch xil yondashuv – bixevioristik yondashuv, integrativ yondashuv hamda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanilmoqda. Mazkur yondashuvlar mohiyatan bir-birini to'ldirib boradi va o'qituvchi dars davomida ulardan vaziyat talab qilgan holatni inobatga olib foydalanmog'i zarur".

- Bixevioristik yondashuv.
- Integrativ yondashuv.
- Kompetensiyaviy yondashuv.

Bu yondashuvlar ona tili ta'limi bilan birgalikda boshlang'ich ta'limda o'qish savodxonligi mazmunini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shunisi diqqatga sazovorki, mazkur yondashuvlar mutanosiblikda rivojlantirib borilishi o'quvchilarning og'zaki va yozma monologik nutqini, informativ va aksiologik bilimlarini amaliy ifodalashini mustahkamlaydi.

M. Urazova esa "...kontekstli yondashuv umuman o'quv jarayonini tashkil etish xususiyatlarini va maxsus fanlarni o'qitish metodikasini belgilaydi", deya fikr bildirar ekan, o'quv jarayoniga kontekstli yondashuvni tatbiq etishning ahamiyatini alohida qayd etadi.

N.A. Goncharova o'zining "Логический подход к формированию филологической компетенции студентов магистратуры педагогических вузов" mavzusidagi dissertatsiyasi avtoreferatida mantiqiy yondashuvning afzalligiga to'xtalib, T. Sh. Shixnabiyevaning quyidagi fikrini keltiradi:

"...aniq semantika va xulosa chiqarish qoidalarining mavjudligi, bilimlarni formulalar to'plami shaklida taqdim etish".

Tadqiqotchi N. Axmedovanning "Integrativ yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish" mavzusidagi ilmiy ishida esa quyidagilar ta'kidlangan:

"Pedagogika" ensiklopediyasida 'Integrativ yondashuv' tushunchasi quyidagicha talqin qilingan: Integrativ yondashuv – ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va boshqarishda boshqariluvchi obyektga bir necha yondashuvlarni (vaziyatli, tizimli, innovatsion va h.k.) birgalikda qo'llashni anglatuvchi tushuncha. Mazkur atama umumlashtirilgan yondashuvlarni ifodalaydi".

TADQIQOT METODOLOGIYASI

"Kognitiv yondashuv" deganda fikrlash, eslab qolish, tilni o'rganish va uni qo'llashni o'z ichiga olgan aqliy faoliyat tushuniladi. O'qish nutqiy faoliyatida kognitiv yondashuvni qo'llaganimizda, biz ma'lumot va tushunchalarni aniqlashtirishga e'tibor qaratamiz. Dastlab, kognitiv yondashuv jarayoni 1950-yillarda psixologiyada o'rganilgan. Keyinchalik psixolingvistlar Jerom Bruner va Devid Ausubel tomonidan tilni o'rganishda og'zaki ta'lim jarayoniga tatbiq qilingan va ongli fikrlashga ko'proq e'tibor qaratilgan. Shunday qilib, tilni bosqichma-bosqich o'rganish va o'qitishning kognitiv yondashuvi ishlab chiqilgan".

Yuqorida berilgan yondashuvlar boshlang'ich sinf o'quvchilarini badiiy matni o'qib, uni tahlil qilishga o'rgatishda obrazlar harakati yuzasidan fikr bildirish, matndan xulosa chiqarish, mantiqiy va kreativ fikrlashini rivojlantirishga asos bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'quv darsligi yoki mustaqil o'qish uchun berilgan ertak va hikoyalardan birini erkin mutolaa qilar ekan, ularda ma'lum savollar tug'iladi, ayrim voqealarni anglab oladi. Bu jarayonda matn ustida ishlash ularga savollarga javob topish imkonini beradi. N.S. Bolotnova "matn bilan ishlashni tahliliy faoliyatning alohida turi sifatida talqin qilgan". O'qituvchi oldidagi asosiy maqsadlardan biri – matn tahlili ustida ishlashdir. Chunki matni shunchaki o'qish uning mazmuni va g'oyaviy-tarbiyaviy ahamiyatini to'liq ochib bermaydi. Shu bois boshlang'ich sinf o'quvchilarini matni o'qib, uni tahlil qilishga o'rgatish muhim vazifalardan biridir.

Pedagog olimi F.X. Aminova "Asar birinchi marta o'qilgandan so'ng o'tkaziladigan suhbat, birinchidan, o'quvchilarga qanday ta'sir etganini bilish, ikkinchidan, bolalarni matni tahlil qilishga qiziqtirish hamda darsda faol ishlashga sharoit yaratishni ko'zda tutadi", – deya olib borgan tadqiqotida izohlaydi.

M. Mokina esa "Matni o'qish va tushunishga tayyorgarlik ishlarini tashkil etish xilma-xil shakllarni qo'llashdan boshlanadi", – deb ta'kidlaydi. Matn yonida sarlavha va uning g'oyasiga uyg'un tarzda berilgan rasm o'quvchilarda zukkolikni, keng idrokni kuchaytiradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

“Matni baholash va tanqidiy tahlil qilish quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- matnda berilgan ma’lumotning aniq va to‘liqligini baholash;
- tasvirlangan voqeani haqiqatan sodir etilish ehtimolini baholash;
- insonlarning o‘y va faoliyatini o‘zgartirishda muallif fikrlarining aniqligini baholash;
- matn sarlavhasi asosiy mazmunni qanchalik yoritib berishini baholash;
- metafora yoki nutq ohangi kabi til xususiyatlari ta’sirini tasvirlash;
- muallifning asosiy mavzuga oid qarashlarini aniqlash”.

Har bir matnning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri bu – biror informatsiyani yetkazishdan iborat.

“Matn ustida ishlash mohiyat e’tibori bilan asar mazmunini o‘zlashtirish, g‘oyaviy-badiiy xususiyatlarini o‘rganish va shu asosda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash malakasini shakllantirish orqali ma’naviy-axloqiy tarbiya berish vazifasiga xizmat qiladi”.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari roman, qissa, dostonlarni batafsil yoritib, to‘liq tahlil qila olmaydilar. Ammo mantiqiy fikrlashga o‘rgatuvchi kichik matnlarni o‘qib tahlil qilish jarayonida ularda tanqidiy va mustaqil fikrlash malakalari o‘sadi.

Yuqoridagi ilmiy fikr va mulohazalarni tahliliy o‘rganib, matni o‘qish va uni tushunishdagi kategorial xususiyatlarni quyidagicha belgilash mumkin:

- matn mazmuniga mos leksik birliklar jamlanmasini uzviy ketma-ketlikda ifodalash;
- badiiy matnning ko‘proq tahlil qilinishini tashkil etish;
- gaplarning uslubiy to‘g‘ri tuzilishi;
- o‘zbek tilining imlo qoidalariga rioya qilinishi;
- matnning tarbiyaviy, axloq-odob qoidalariga mosligi;
- o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirish;
- nutqiy malakalarni rivojlantirishga yo‘naltirilganligi.

Demak, matni o‘qish va uni tushunish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘at boyligi hamda fikrlash doirasini kengaytiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matn mazmunini anglash jarayoni nafaqat bilimlar va nutqiy ko‘nikmalarning shakllanishiga, balki yangi bilimlarni o‘zlashtirish hamda g‘oyaviy sintezning yuzaga kelishiga xizmat qiladi.

Matni o‘qish va uni tushunish jarayonida berilgan axborotning mazmunan qayta ishlab chiqilishi va erkin bayon qilinishi interpretatsiya (talqin qilish) jarayoni sifatida namoyon bo‘ladi.

Shu bois, matndan anglashilgan g‘oyaviy mazmun o‘quvchilarda yuksak tafakkur darajasining shakllanishini ta’minlovchi muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdixadirovna, U. D. (2022). The role of digital pedagogy in the development of student oral and written speech in primary school mother tongue lessons.
2. Abdixadirovna, U. D. (2025). Boshlang‘ich sinf savod o‘rgatish davri yozuv darslarida nutq o‘stirish. Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g‘oyalar, 1(1), 7–12.
3. Aminova, F. (2007). O‘quvchilarni muloqot matni yaratishga o‘rgatishning didaktik asoslari. Ped. fan. nom. diss. – Toshkent. – B. 19–21.
4. Axmedova, N. M. (2020). Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillash-tirish. Ped. fan. fals. dok. diss. – Toshkent. – 268 b.
5. Болотова, Н. С. (2001). Текстовая компетенция и пути ее формирования в школе. Коммуникативно-деятельностный и текстоориентированный подход к преподаванию русского языка. Томск, 66–76.
6. Dilrabo, E., & Dildora, U. (2022). Modern Approaches in Natural Science Lessons. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 6, 481–484.
7. Гончарова, Н. А. (2011). Логический подход к формированию филологической компетенции студентов магистратуры педагогических вузов (на материале национальных вариантов английского языка). Автореферат дисс. ... докт. пед. наук. Ярославль. – С. 6.

8. Ismailov, A. A., & Ahmedov, X. R. (2020). Boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishda xalqaro PIRLS dasturining ahamiyati. PIRLS xalqaro baholash dasturi: nazariya va tatbiq etish istiqbollari. Xalqaro ilmiy konferensiya materiallari. Toshkent, 13 mart.
9. Matchonov, S., Bakiyeva, H., G'ulomova, X., Yo'ldosheva, Sh., & Xolboyeva, G. (2021). Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Darslik. Toshkent: "Ishonchli hamkor". – 740 b.
10. Мокина, М. (2008). Чтение – основа грамотности. Этносфера, (12), 200.
11. Ro'zmetova, D. A. (2022). Talabalarga ingliz tili potensial leksikasini o'rgatish. Ped. fan. fals. dok. diss. – Chirchiq. – 189 b.
12. Уразова, М. Б. (2015). Совершенствование технологии подготовки будущего педагога профессионального образования к проектировочной деятельности. Дисс. ... канд. пед. наук. Ташкент. – С. 42.
13. Utanbayeva, D. (2024). Boshlang'ich sinf o'quvchilarini PIRLS xalqaro baholash dasturiga tayyorlashda badiiy matn asosida tuzilgan mashq va topshiriqlarning ahamiyati. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(15), 20–23.
14. Utanbayeva, D. A., & Xidirova, N. A. (2025). Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari. Innovative Development in Educational Activities, 4(1), 155–162.
15. Utanbayeva, D., & Qurbonboyeva, Z. (2025). Matn topshiriqlari asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarini xalqaro baholash dasturiga tayyorlash. Modern Science and Research, 4(1), 108–113.
16. Yuldasheva, D. N. (2021). O'zbek tilini o'qitish metodikasi (kognitiv-pragmatik yondashuv asosida). Darslik. Buxoro: "Sadridin Salim Buxoriy" Durdona nashriyoti. – 191 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.